

Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasî Faaliyetleri

Mesut AĞIR* & Kürşat SOLAK**

Özet

Kızıl Deniz ve Akdeniz'e komşu olan Memlûk Devleti aynı zamanda Uzak Doğu ile Avrupa arasında uzanan ticaret güzergâhı üzerinde kilit konumda bulunmaktaydı. Sahip oldukları bu konum, Memlûkler için bir yandan avantajken öte yandan değişik siyasi güçlerin hedefi olabilmesi sonucunu da doğuruyordu. Bu yüzden Memlûkler, karada ve denizde sağlam durmak durumundaydılar. 1250 ila 1517 arasında Mısır ve Suriye başta olmak üzere varlık gösteren Memlûkler için Doğu Akdeniz, Anadolu'daki güçler ve Avrupalılarla kurulan siyasi ve ticari münasebetlerin mühim bir havzasıdır. Memlûklerin Doğu Akdeniz politikasının, ülke topraklarını genişletmekten çok, bu toprakların müdaafası amacına münhasır olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum 15. asırda değişiklik gösterir. Bu yüzyılda Alâiye'nin satın alınması, Kıbrıs ve Rodos Seferleri, Memlûkler için önceki asırların tersine Doğu Akdeniz'de muharip olunan yıllardır. Bununla beraber söz konusu muharip tavır, aynı asrın sonlarından devletin yıkılışına kadar yine etkisini yitirir. Makalemizde bu çerçevede, Memlûklerin Doğu Akdeniz politikası; Haçlılar, Anadolu Beylikleri, Kıbrıs ve Avrupalılar ile münasebetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Memlûkler, Doğu Akdeniz, Haçlılar, Alâiye, Anadolu Beylikleri

* Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mesutagir@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, kursat.solak@hotmail.com

The Mamluks' Important Political Activities in the Eastern Mediterranean Sea

Abstract

The Mamluks, neighbour to the Red Sea and the Mediterranean Sea, was located on the trade route extending between the Far East and Europe. On the one hand, its position was an advantage but a disadvantage on the other, which would possibly turn it into an appealing target for various political powers. For this reason, the Mamluks must save their strength both on land and in seas. For the Mamluks who had a substantial dominance particularly over Egypt and Syria from 1250 till, The East Mediterranean Sea was an important basin for the sustainability of the powers in Anatolia and the political and economic relations with Europe. The East Mediterranean policy of the Mamluks aimed to defend their own territory rather than to conquer new ones. This policy changed in the 15th century. The purchase of Alaiye and the campaigns to Cyprus and Rhodos marked the onset of the warring years for the Mamluks. Nevertheless, the belligerent attitude lost its impact from the end of this century to the collapse of the state. The present paper discusses the policy of the Mamluks, the Crusades, Anatolian Principalities (Beylics), Cyprus and the relations with the Europe.

Keywords: *The Mamluks, Eastern Mediterranean, Crusades, Alaiye, Anatolian Principalities*

Giriş

Mısır, Suriye ve Arabistan Yarımadası'ndaki toprakları ile denizlere komşu olan Memlûk Devleti esasen bu özelliği ile ciddi manada denizci bir devlet olmaya namzetti. Günümüz dünyası gibi Ortaçağ Devletleri de denizlere komşu olmanın ve bunun devlete getireceği kazanımların farkındaydılar. Nitekim 1251 yılında Moğol Devleti'ne hükümdar olan Mengü Han tahta oturur oturmaz küçük kardeşi Kubilay'ı Çin'e doğru gönderirken *çok güvendiği* diğer kardeşi Hülâgu'ya, Ön Asya'ya boyun eğdirmek üzere batıya doğru yürümesi emrini vermiştir (1252–1253).¹ Moğollar daha önce Asya'nın batısına gelerek 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu hâkimiyetleri altına almışlar ancak kesin bir başarı elde edememişlerdi. Onların amacı Suriye sahillerinden denize ulaşmaktı. Moğollar, Alamut merkezli faaliyet gösteren Haşhaşiler ile Bağdat'taki Abbâsî Halifesini denize ulaşmak yolunda engel olarak görüyorlardı. Nitekim Hülâgu, kendisi için hazırlanan Moğol ordusuyla harekete geçti. Bu ordunun önünden ise Ketboğa komutasındaki öncü birlikler 1253 Ağustosunda

1 Alaeddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, c. III, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1988, s. 56.

yola çıkmıştı. Esasen onlar için henüz Yakın Doğu Seferi tamamlanmış değildi. Suriye hatta Mısır alınmalı, denize ulaşılmalıydı. Nitekim en başta Mengü Han, Hülgü'yu böyle bir düşünceyle görevlendirmişti.² Bu durumda Moğolların uzak Asya'dan hareketlenip Memlûk toprakları üzerinden denizlere kavuşmak isteği düşünüldüğünde, Memlûklerin Doğu Akdeniz'deki siyasi faaliyetleri irdelemeye değer bir konu olmaktadır.

Memlûklerin merkezi olan Mısır, sadece Doğu Akdeniz ticareti yönünden değil, kıtalararası ulaşım ve ticaret yönünden de en önemli ülkelerden ve kilit noktalardan biriydi. Zira bu ülke Avrupa'dan Hindistan'a ve Çin'e giden en kısa deniz yolu üzerinde bulunuyordu. Bu nedenle Uzak Doğu ürünlerinin Mısır üzerinden Avrupa'ya sevki Suriye yoluna göre daha ucuza mal oluyordu.³ Bu hâliyle Mısır, doğu ve batı dünyasının pazarı konumundaydı.⁴ Bu münasebetle Memlûkler yoğun ticari faaliyetlerin içindeydi. Söz konusu ticari faaliyetlerde ağırlık noktası denizlerdi. Denizler aynı zamanda siyaseten nüfuz kurabilmek için de önemliydi. Gerçekten Memlûkler gerek ticari düşüncelerle gerekse siyasi hedeflerle denizcilik faaliyetlerinde bulundular. Biz makalemizde Memlûklerin Doğu Akdeniz'deki önemli siyasi faaliyetleri üzerinde duracağız. Doğu Akdeniz'de ise Memlûkler, Haçlılar, Anadolu sahil beylikleri ile Venedik, Ceneviz, Katalan ve Rodos Hospitalierleri gibi Batı güçlerinden başka zaman içinde Osmanlılar varlık gösterecektir.

I. Memlûklerin Haçlılarla Münasebetleri

I. Haçlı Seferi'nin (1095–1099) ardından İslam toprakları içinde Haçlı Devletleri kurulmuştur. Bu Haçlı Devletleri aracılığıyla başlayan dönemde, İslam Dünyası ile Hıristiyan âlemi arasındaki ilişkiler giderek yakınlaştı. Arada var olan düşmanlık zaman içinde yerini ticari ihtiyaçlar ile siyasi ilişkilere bıraktı. Bu yüzden her iki kesim arasında on yıla varan ateşkesler yapıldı ve bunlar uzatıldı.⁵

12. ve 13. yüzyıllarda Doğu dünyasındaki hükümdarlar, Haçlı Devletleriyle, Kilikya Ermeni Krallığıyla, Bizans İmparatorluğu'yla ve Batı Avrupa Devletleriyle gerek diplomatik gerekse ticari ilişkiler içindeydi. Batı Avrupa Devletlerinden Venedik, Ceneviz ve Aragon Cumhuriyetleri daha yakın ilişkide olunan devletlerdi. Bununla beraber bu durumun Memlûklerin Haçlıları Suriye'den çıkarmasından sonra (1292–1293) yaşandığını belirtelim. Sonrasında ise Memlûk Devleti zamanla Doğu

2 Bertold Spuler, *İran Moğolları*, (çev. Cemal Köprülü), Ankara 1987, s. 65- 70.

3 Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, Ankara 2000, s. 70.

4 Wilhelm Von Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara 2000, s. 422.

5 Peter M. Holt, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu*, (çev. Özden Arıkan), İstanbul 1999, s. 156,168.

Akdeniz'de İtalyan Cumhuriyetleriyle ticari ve diplomatik ilişkiler içine girdi. Söz konusu ilişkilerin sonucu olarak 14. yüzyılda, özellikle Doğu Akdeniz çevresindeki ilişkilerde Haçlı Seferi ve cihat düşünceleri önemini kaybetti.

Memlûklerin kuzey yönünde meşgul oldukları siyasi güçlerden ilki Haçlı Devletleri olmuştur. Suriye sahillerinde yer alan Haçlılara zamanla son verilmiştir. Bununla beraber Memlûk donanması, Eyyübî Devleti döneminde olduğu gibi 13. yüzyıl boyunca Suriye ve Filistin'deki Haçlı Devletlerine karşı denizlerde ciddi bir tehdit oluşturamamıştır. Gerçekten Eyyübîler döneminde, 1247'de Askalon'a (Tel Aviv'in güneyinde bir sahil şehri) ve Memlûk Sultanı Baybars döneminde 1270'te Kıbrıs'a olmak üzere, Mısır'dan deniz seferi düzenlenmiştir. Ancak başarısız olmuştur.⁶ Sultan Baybars'ın bu başarısızlıktan sonra Kıbrıs Kralına yazdığı mektupta, "*Size göre sizin atlarınız donanmanız, bize göre de bizim donanmamız süvarilerimizdir.*" demesi denizciliğe bakışını yansıtır. Nitekim Memlûkler döneminde Haçlı Devletleri, karadan düzenlenen seferlerle küçültülebilmiş, deniz üzerinden Haçlı liman kentlerine karşı etkili olunamamıştır. Kuşkusuz onları başarıya götüren, karada sağladıkları üstünlükleri oldu. Öyle ki çoğu zaman Müslümanlar karada kale duvarlarını aşarlarken, o kaleleri savunanlar denizden kurtarıldılar. Nitekim Akka, Trablus, Lazkiye karadan fethedildiği gibi Ayas da bu şekilde fethedilmiştir.⁷ Hatta Memlûk Devleti, Akka'daki Haçlı kalıntılarını attıktan sonra bir daha kaybetme korkusu ile Akka limanını tahrip etmiş, moloz dökmüş ve kullanılamaz hale getirmiştir. Daha da ötesi Dimyat, Haçlı saldırılarına karşı korunmak için 1250 yılında yerinden kaldırılmış başka bir yere taşınmıştır. Sultan Baybars Nil üzerinden bir Haçlı saldırısına uğramamak düşüncesiyle nehrin ağzının Dimyat kolunu daraltmış, ayrıca Frank gemilerini görmek için Reşid limanına bir minare yaptırmıştır. Nitekim seyahati sırasında Akka'ya da uğrayan İbn Battuta, "*Akka limanı ancak küçük gemilerin girmesine müsaittir.*" ifadesini kullanır.⁸ Yine Eyyübîler döneminde Selahaddin Eyyübî, Hittin Savaşından (1187) sonra ele geçirdiği Askalon'u (bugün Tel Aşkelon) yeni bir Haçlı akınına karşı tahrip etti ve daha da önemlisi onun bu hareketi kendisinden sonra da uygulandı. Gerçekten 1191 yılı ile 1322 yılı arasında Mısır sultanları, Suriye ve Filistin kıyılarında Haçlılardan aldıkları kaleleri yerle bir ettiler. Limanların çoğunu harabeye çevirip liman girişlerini enkazla doldurdular. Bunlardan Askalon ve Kayseriya tamamen yok olurken Yafa ve Akka

6 David Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", (çev. Salih Özbaran), *İÜEFTE*, S.XXV, 1971, s. 44; Çetin "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", *Adalya*, S. 14, 2011, 329.

7 Takiyüddin Ahmed b. Ali el-Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfet Duvel el-Mulûk*, c. I/2, 4 cilt, yay. Muhammed Mustafa Ziyade - Said Abdulfettah Âşûr, Kahire, 1938-1956, 1971-1972, s. 616-618.

8 Muhammed b. Ahmed b. İyas, *Bedâi ez-Zuhûr fî Vakâi ed-Duhûr*, c. I, 3 cilt, yay. Muhammed Mustafa Ziyade, Kahire, 1960-1963, s. 92; İbn Dokmak, *El-Cevher es-Semîn fî Seyr el-Hulefâ ve'l-Mulûk ve's-Selâtin*, yay. Sâid Abdulfettah Âşûr, basımyeri ve yılı yok, s. 284; Muhammed et-Tancı b. Battuta, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garaibi'l-Emsâr*, c. I, sad. ve haz. Mümin Çevik, İstanbul 1983, s. 45.

küçük birer şehir haline geldi.⁹ Bu örneklerin yanı sıra Memlûklerin Haçlılara karşı verdikleri mücadelelerde deniz seferlerinin geri planda kalması, Memlûk deniz politikası ile ilgili önemli ipuçları olmaktadır.

Doğu Akdeniz sahillerinde Memlûklerin Haçlılarla yaşadığı bir diğer önemli hadise, Kıbrıs Kralı II. Henry'nin (1285–1324) 1292 yılında İskenderiye'ye karşı düzenlediği Haçlı saldırısıdır. Bu saldırı başarısızlıkla sonuçlandı. Yine II. Henry'nin 1308 yılında 60 parçalık bir donanma hazırlamak üzere Avrupalılar ile anlaştığı ve Dimyat'a saldıracağı haberi üzerine bazı tedbirler alındı. Bu gibi hadiseler dışında ilişkiler, aşağıda anlatılacağı üzere I. Pierre (ö.1369) Kıbrıs Krallığı tahtına geçene (1359) kadar dalgalı bir seyir takip etti.¹⁰

II. Memlûklerin Batı Anadolu Denizci Beylikleri ile Münasebetleri

Memlûklerin çağdaşı oldukları Batı Anadolu Beylikleri ile münasebetleri, onların denizler üzerindeki tavrıyla ilgili olarak önem taşımaktadır. Anadolu Türkleri 1266 yılında başlattıkları Batı Anadolu fetihlerinde, 1300 yılına gelindiğinde bir iki yer dışında hâkimiyet kurmuşlardı.¹¹ Bu cümleden olarak Menteşe Beyliği Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış döneminde Batı Anadolu'da ortaya çıkan beyliklerden biridir.¹² Milet ve Balat'ta üslenmiş olan¹³ Menteşe Beyliği 1300 yılından önce fetihler yaparak Rodos'a ve onun civarındaki adalara kadar hücumlarda bulundu. Bu dönemde Menteşeoğulları donanması Adalar Denizi'nde en güçlü Türk kuvvetiydi.¹⁴ Üstün güçleri sayesinde 1300 yılında Rodos Adasını fetheden Menteşeoğulları bu adayı 10 yıl süreyle ellerinde tuttular.¹⁵ Donanmaları sayesinde Aydınöğullarına ve daha sonraki dönemlerde 1364 yılında Memlûk Sultanlığına yardım ettiler.¹⁶ Memlûk Devleti'nin bu tarihten yaklaşık 140 yıl sonra Rodos Adasını almaya çalışması,¹⁷ Menteşe Beyliğinin denizlerdeki ileri görüşlülüğünü ortaya koyar. Öte yandan bu durum,

9 Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, s. 96-97.

10 Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 329-330.

11 Mikhael Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008, s. 4-5; Mükrimin Halil Yinanç, *Düsturnâme-i Enveri'ye Medhal*, İstanbul 1929, s. 20.

12 Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 178; Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 597; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (çev. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1944, s. 65-67, 160-171; Oluş Arık, "Menteşeoğulları", *Tarihte Türk Devletleri*, c. II, Ankara 1987, s. 504.

13 Kalkaşandı, *Subh el-Aşâ*, c. V, s. 348.

14 Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 111.

15 Cüneyt Kanat, "Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos Seferleri 1440-1443-1444", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 393.

16 Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 599; Makrîzî'den naklen İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988, s. 145.

17 Kanat, "Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos Seferleri 1440-1443-1444", s. 392-406.

Memlûklerin 14. yüzyıldaki Doğu Akdeniz pozisyonu ile ilgili olarak önemli bir gösterge olmaktadır. Rodos'un fethi ile gücünü ispatladıktan sonra 1306'da Katalan donanmasının en önemli üssü sayılan Sakız Adasına hücum eden Menteşeoğulları donanması büyük bir zafer ve ganimetle geri döndü.¹⁸

Memlûk Sultanı Halil tarafından Akka'dan çıkarılan (1291) Saint Jean Şövalyeleri önce Kıbrıs'a konmuşlar ve ardından yerleşmek amacı ile Rodos'a taarruz düzenlemişlerdi.¹⁹ Zira Akka'nın düşmesi, batılıların gözlerini başta Kıbrıs olmak üzere Adalar Denizine ve Anadolu sahillerine dikmelerine sebep olmuştu.²⁰ Nitekim Papa'nın ve Fransa Kralının desteği ile Saint Jean Şövalyeleri 15 Ağustos 1310 tarihinde Rodos'un merkezini ve dört sene içinde tamamını ele geçirdiler. Sakız Adası da aynı akibete uğrayarak Menteşe Beyliği'nin elinden çıktı. Menteşeoğlu Orhan Bey Rodos'u geri alabilmek için büyük gayret sarf etti; hatta Cenevizlilerin desteğini sağladı. Ancak 1312'de Papa V. Clemens'in müdahalesiyle girişimleri başarısız oldu. Bu girişimler 1320'de yineleni; ancak yine başarılı olamadı.²¹ Memlûklerin Haçlıları Akka'dan çıkarması ile başlayan süreç Menteşeoğulları Beyliğinin aleyhine oldu. Bununla beraber Memlûklerin söz konusu beyliğin Haçlılara karşı verdiği mücadele sırasında onlara herhangi bir yardımda bulunduğu dair elimizde bilgi yoktur.

Menteşe Beyliği gibi diğer bir Batı Anadolu Beyliği olan Aydınöğulları Beyliği 14. yüzyılda etkin denizcilik faaliyetlerinde bulundu. Bu cümleden olarak 1308 yılında Birgi ve çevresinde kurulan Aydınöğulları Beyliğinin 1330'da İzmir'de ve Ayasuluk'ta (Selçuk) üslenmiş²² olan donanması, özellikle Umur Bey döneminde (1334–1348) Ege'nin korkulu rüyası oldu. Kıbrıs Kralı IV. Hugh'la bir deniz savaşı yaptı.²³

Sözü edilen Menteşeoğulları ve Aydınöğullarının dışında Antalya'da Tekeöğulları, Alâiye'de Karamanoğulları mevcuttu. Kuzeyde Saruhanoğullarının Foça kıyılarında, Karesioğullarının Edremit'te limanları vardı. Anadolu'nun güney ve batı sahillerinde dizilmiş olan bu üsler, Karadeniz'den ve Girit'ten Akdeniz'e seyreden Bizans ve Batı gemilerini kolaylıkla vurabiliyorlardı. Güney ve Batı Anadolu kıyılarında yer alan bu üsler Türkmen Beyliklerine Doğu Akdeniz'de stratejik ve lojistik üstünlük

18 Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 556.

19 Baybars el-Mansûri ed-Devâdâr, *Zübdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, yay. D.S. Richards, Berlin 1998, s. 278.

20 Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 397-398, 407; Şihabeddin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *İÜEFİD*, S. XXV, 1971, s. 26.

21 Elizabeth A. Zachariadou, "Atina Katalanları ve Ege Bölgesinde Türk Yayılmasının Başlaması", (çev. Serdar Çavuşdere), *AÜDTÇFTD*, c. 28, S.45, s. 236.

22 Ahmed b. Ali el-Kalkaşandı, *Subh el-Aşâ fî Sinâat el-İnşâ*, c. V, 14 cilt, yay. Muhammed Abdurrahul İbrahim, Kahire, 1913-1920, s. 348, 367; Cahit Telci, *Ayasuluğ*, İstanbul 2010, s. 25-28.

23 Yinanç, *Düsturnâme-i Enveri'ye Medhal*, s. 23-24, 33, 39, 41; Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı 1191-1489", *Türkler*, c. 6, Ankara 2002, s. 699; Cüneyt Kanat, "Bahri Memlûklar Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnigir 1309-1310", *TİD*, S. XIII, 1998, s. 108.

kazandırdı. Öyleki Venedik, 1339 yılından itibaren gemilerini silahlandırmaya başladı. Cenevizliler de aynı tedbiri alırken konvoy halinde hareket etmeye çalışıyorlardı. Aynı zamanda her iki devlet, ticaret gemilerinin yanında silahlı gemiler bulundururken ellerindeki adalara tophaneler kurdular. Ticari seferler sık sık ertelendi. Deniz sigortası kullanımı arttı ve primler zirve yaptı. Bununla beraber söz konusu gelişmeler sadece Türklerle ilgili değil Hıristiyan korsanlarla da ilgiliydi. Venedik ve Cenevizliler açısından bütün bu yaşananlardan kurtuluş, Aydın ve Menteşe Beylikleri ile ticaret anlaşmaları yapmak, Ayasuluk ile Balat'ta konsolosluklar açmakla mümkündü. Nitekim bu düşüncelerini gerçekleştirdiler.²⁴ Bunun yanı sıra Aydınöğulları ile Katalanlar ittifak yaptılar.²⁵ Bunun sonucu olarak Türklerle Batılılar arasındaki ilişkiler o kadar sıkı oldu ki, 14. yüzyılın başında doğu ülkelerine gelen ve bir Haçlı propagandisti olan Marino Sanudo Torsello isimli İtalyan, 1318'den önce kaleme aldığı *Secreta Fidelium Crucis* adlı eserinde Türk Beylerini, gelecekte Mısır'a karşı düzenlenecek olan bir Haçlı Seferinde Hıristiyanların muhtemel müttefikleri olarak zikretti.²⁶ Görüldüğü gibi taraflar arasındaki ilişkiler o denlidir ki Latinler, hilafetin merkezi Memlûk Devleti'ne karşı yapılacak bir seferde Batı Anadolu'daki sahil beylerini kendilerine dost ve müttefik olarak görebilmektedirler. Bu gerçeğin diğer bir söylenişi ise, bu dönemde henüz Memlûk Mısır'ının denizler üzerinden Batı Anadolu Beyleri ile gerçekleştirdiği bir ilişkinin olmayışdır.

Haçlı donanmasının Aydınöğulları donanmasını İzmir'de yakması karşısında Aydınöğlü Umur Bey, Aşağı İzmir'i²⁷ ele geçirmek için hazırlıklar yapmıştır. Bir taraftan Saruhan ve Karesi Beylerinden yardım isterken, diğer taraftan Sivas ve Kayseri Hükümdarı Eretna'ya bir elçi göndererek kale kuşatma amaçlı mancınık ve bunların kullanımını bilir ustalar getirtti.²⁸ Ancak Umur Bey'in bu kuşatması başarılı olamadı. İzmir'in Haçlıların eline düşmesi İslam dünyasında büyük yankı yaptı. 1348 yılında Suriye'den dönüş yolunda bu olayı duyan seyyah İbn Battuta Aydın Beyliğini ziyaret etmiş ve seyahatnamesinde İzmir Hisarının düşüşünü (1344), Umur Beyin mücadelesini anlatmıştır.²⁹ Bu olayda dikkat çeken yön ise, İslam dünyasını sarsacak seviyede

24 Halil İnalçık, "The Emergence of The Ottomans", *The Cambridge History of Islam*, c. I/A, Cambridge 2008, s. 271.

25 Yinanç, *Düsturnâme-i Enveri'ye Medhal*, s. 41.

26 Elizabeth A. Zachariadou, "Atina Katalanları ve Ege Bölgesinde Türk Yayılmasının Başlaması", (çev. Serdar Çavuşdere), *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Dergisi*, c. XXVI-II, S.45, 2009, s. 237-238; <http://www.medievalists.net/2010/03/04/marino-sanudo-torsello-byzantium-and-the-turks-the-background-to-the-anti-turkish-league-of-1332-1334/>

27 Buradan kasıt, "Liman Kalesi"dir. Bkz, Necmi Ülker, *İzmir Şehri Tarihi*, İzmir 1994, s. 7.

28 Yinanç, *Düsturnâme-i Enveri'ye Medhal*, s. 54; M. Fahrettin Kırzioğlu, "Eretna-Oğulları", *Tarihte Türk Devletleri*, c. II, Ankara 1987, s. 500.

29 Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, yay. Atsız, İstanbul 1972, s. 38; İbn Battuta, *Tuhfetü'n-Nuzzâr*, c. I, s. 210; Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Uluslar Arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir 2005, s. 27; Hayati Tezel, *Anadolu Türkleri'nin Deniz Tarihi*, c. I, İstanbul 1973, s. 34.

etkili olan böyle bir olayda, Haçlı donanmasına karşı zor günler yaşayan Umur Beyin, dönemin en güçlü İslam ülkesi ve hilafet merkezi olan Memlûk Devleti'nden yardım talep etmemesidir. Umur Bey komşusu bulunduğu beylikleri ve Eretna Beyi yardıma çağırmişti. Güçlü bir donanmaya sahip olan Menteşe Beyliğinin Aydınoğullarına yardım ettiği bilinmektedir.³⁰ Aydın Beyliğinin başka yerlerden yardım istediği halde bu olayda Memlûk Devleti'ne doğrudan başvurduğuna dair elimizde herhangi bir kayıt olmaması, 14. yüzyılın ilk yarısı için Memlûk Devleti'nin denizcilik faaliyetleri konusunda bizlere fikir verir.

1. 14. Yüzyılda Memlûklerin Denizcilik Politikası

14. yüzyıla dair anlatılagelen bu süreçte, birkaç mektuplaşma dışında Memlûkler ile Batı Anadolu Beylikleri arasında bir ittifak bilinmemektedir.³¹ Bunun neden böyle olduğuna ve bu durumun sonuçlarına değinmek yerinde olacaktır; Memlûk Devleti, Akka'daki Haçlı kalıntılarını attıktan sonra bir daha kaybetme endişesi ile Akka limanını tahrip etmiş, moloz dökmüş ve kullanılamaz hale getirmişti. Unutmamak gerekir ki bunları yapan, Moğollar karşısında Memlûklerin ikinci kurucusu sayılan Sultan Baybars'tı. Anlaşılan ticaret gemilerinin Nil'e girememeleri onu pek ilgilendirmemişti.³² Aynı tavrı yukarıda söz edildiği üzere 1308 yılında Sultan Baybars el-Caşnigir de sergilemişti. Bu durum Memlûk Devleti'nin sahillerdeki çekingen tavrını gösterir. Peki, Memlûklerin denizlerdeki siyaseti neydi? Ortaçağ İslâm dünyasında Orta Doğu topraklarının Haçlılara karşı savunulması gibi bir misyona sahip olan Memlûk Devleti'nin denizcilik politikası üç ana amaç taşıyordu; bunlardan ilki, 1291 yılında Suriye - Filistin sahilllerinden kovulan Haçlıların bir daha dönüşlerini engellemek ve bu amaçla, yukarıdaki satırlarda söylendiği gibi onlardan geriye kalan limanları yok etmektir. İngilizce terminolojide "*scorched earth policy*" olarak geçen yani, "düşmanın yararlanmasını önlemek için bütün ürün, kaynak ve tesisleri yok etme politikası", Memlûklerin takip ettiği en temel siyaset olmuş, bu amaca yönelik olarak yıkılan limanlar üzerine, anakarayla sahili birbirine bağlayan yollar inşa edilmiş ve bu hatlar garnizonlarla güçlendirilmişti. Memlûklerin denizcilik siyasetine ilişkin ikinci unsur ise devletin donanma ve denizcilik faaliyetlerinde ne kadar aktif bir siyaset izlediğini göstererek düşmanlara gözdağı vermek amacıyla sahillerdeki stratejik noktalara filolar yerleştirmektir.³³ Bu filolar kullanılmadığından dolayı çürümüş bu sebeple

30 Zeki Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti 1", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul 1931, s. 33.

31 Kalkaşandı, *Subh el-Aşâ*, c. VIII, s. 17.

32 Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 476.

33 Abdurrahman İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber ve Divanu'l Mubtedâ ve'l Haber*, c. V, Beyrut 1992, s. 463; Said Abdulfettah Âşûr, *ez-Zâhir Baybars*, Kahire 1963, s. 76.

Memlûk Devleti, tarihi boyunca beş altı kere donanma oluşturmak zorunda kalmıştı.³⁴ Memlûk Devleti'nin üçüncü önemli deniz politikasıysa, Venedik ve Aragon gibi denizcilikte gelişmiş olan İtalyan şehir devletleriyle ticari anlaşmalar imzalayarak, kurulabilecek Haçlı Seferlerine karşı Avrupa'nın iç meselelerine müdahil olmaktı. İfade edilen amaçlardan hareketle Memlûklerin deniz siyasetine ilişkin varılacak genel sonuç, yıllar boyunca Haçlı kontrolünde bulunan İslâm topraklarının bir daha Haçlı istilasına maruz kalmasını önlemektir.³⁵

Memlûklerin Doğu Akdeniz'de Anadolu Beylikleri ile kurduğu ticari münasebetler bazı siyasi ilişkilere sebebiyet vermiştir. Nitekim söz konusu ticarete aracı olanlar, İtalyan Cumhuriyetleri gibi batılı devletlerdi. Memlûklerin mevzubahis aracılığa başvurmasının önemli sebebi, hemen yukarıda belirtildiği üzere muhtemel Haçlı Seferlerine karşı Avrupa'nın bütünlüğünü bozmaktı.³⁶ Kurulan ticari ilişkiler, siyasi ve askerî boyutlara da taşındı. Nitekim daha önce birbirleriyle çekişme halinde olan Sultan Kalavun ile Cenevizliler arasında 1290 yılında imzalanan antlaşmanın maddeleri hem siyasi hem ticariydi.³⁷

Memlûk Devleti'nin 14. yüzyılda denizlerde iddialı pozisyona gelmeyi düşünmesi durumunda ise karşısında Papalık, İtalyanlar, Katalanlar, Kıbrıs Krallığı ve sonraları Rodos Şövalyeleri gibi hem büyüklük hem de deneyim açısından kendilerinden çok öte ve her an ittifaka amade güçlerle mücadele edebilmesi gerekmektedir. Memlûkler bu durumu göze alamadılar. Zira çoğu zaman savaşa hazır bir Memlûk donanması olmadı. Sahillerde bekletilen filolar ise göstermelikti. Ancak şiddetli bir saldırı durumunda filo inşa ederek denize indirirlerdi. Nitekim Memlûkler Kıbrıslıların İskenderiye baskınından (1365) sonra büyük bir donanma inşa etme işine giriştiler. Bununla beraber bu donanmayı kullanmadıklarından ve yapım kalitesi düşük olduğundan gemiler zamanla çürüdü.³⁸ Bunun sonucu olarak Avrupalılar, İslam ülkelerinin bölgesel deniz ulaşımında bile büyük ölçüde nüfuz sahibi oldular. Bunların yanı sıra Memlûkler teknik olarak da Avrupalıların gerisinde idiler.³⁹

Öte yandan Memlûk Devleti'ne karşı Papalık önderliğinde başlayan ticari ambargolar, Mısır'ın denizden ablukaya alınması gerektiğini söyleyen bütün Ortaçağ Hıristiyan propagandaları, çekinik ve etkisiz de olsa bir Memlûk deniz gücü ve ticareti

34 Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", s. 44.

35 Abdullah Mesut Ağır, *Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2010, s. 100-101; Albrecht Fuess, "Rotting, Ships and Razed Harbors: The Naval Policy of the Mamluks", *Mamluk Studies Review Back*, c. 5, 2001, s. 46.

36 Fuess, "Rotting, Ships and Razed Harbors: The Naval Policy of the Mamluks", s. 46.

37 Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 465-466, 474-475.

38 Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", s. 44.

39 John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004, s. 26, 92, 135-138, 144-146, 149, 159-161, 166.

olduğunun göstergesidir. Bu deniz gücü, 15. yüzyıla kadar Avrupa denizciliğinin gösterdiği büyük yükseliş karşısında sönük kalmıştır. Öyleki Memlûk Sultanı Çakmak, bir Mısır elçisini Kıbrıs'a götürmesi, dönüşte de oradan ve Anadolu'dan tahıl getirmesi için İskenderiye limanında bulunan bir Dubrovnik gemisine el koydu (1450).⁴⁰ Bu durum, Memlûk bayraklı bir geminin Kıbrıs ya da başka bir yöne giderken başına gelebilecek tehlikelerle ilgili idi. Bu sebeple elçiyi bir Latin gemisiyle göndermek çok daha güvenli ve uygundu. Nitekim bu tedbiri doğrular nitelikte, bu olaydan on dört yıl sonra Mısır elçisi Kıbrıs'a bir Memlûk gemisi ile gönderildiğinde korsanların eline düştü.

Doğu Akdeniz'de, kuruluşlarından kısa süre sonra Batı Anadolu sahil beyliklerinin batılı güçlere kafa tutabilmeleri ile kıyaslandığında, Memlûk Devleti'nin denizlerdeki durumunu söz konusu denizcilik politikası ile açıklayabiliriz. Bu politikayı, devraldığı denizci olmayan Eyyubî mirası (süvari zihniyeti), iç karışıklıklar, Avrupa'nın denizlerdeki teknik üstünlüğü, yaşadıkları coğrafya itibarıyla kereste ve madenin az olması gibi diğer sebepler beslemekteydi.

Memlûk Devleti'nin 14. yüzyılda izlediği söz konusu politikanın sonucu, Anadolu sahil beyliklerinin sahip olduğu coğrafî şartların sunduğu imkânlar ve onların muharip güçleri, hem Anadolu Türklüğü hem de İslam dünyası adına kullanılamadı. Denizci beyliklerin kendi aralarında ve Memlûk Devleti ile ilerleyen satırlarda söz edilecek olan Kız Kalesi kuşatması sırasındaki beraberlikleri dışında, denizlerde ittifak kuramamaları Akdeniz'e hâkim olamamalarına sebep oldu. Oysaki Osmanlı Devleti ile tek devlet çatısı altında gerçekleşecek olan bu birlik Akdeniz'i Türk gölü haline getirecektir.

2. Haçlıların İskenderiye Baskını (1365)

Memlûk Devleti'nde Sultan Şaban dönemine denk gelen bir olay Korykos (Kız Kalesi-Mersin) Kuşatması'dır (1367). Kuşatma Büyük Emir Yelboğa en-Nâsır'ın teşviki üzerine gerçekleşmiştir. Onun teşviki ile Anadolu Beylikleri bir araya gelmiş, Karamanoğulları başı çekmiştir.

Kız Kalesi o dönem için Kilikya Ermeni Krallığının elindeydi. Özellikle Karamanoğulları için bu durum tehdit oluşturmaktaydı. Karamanoğulları her geçen yıl toprakları küçülen Kilikya Ermeni Krallığının elindeki bu kaleyi ele geçirmek istiyordu. Türkmenlerin Kız Kalesini alma düşüncesi Ermenilerle beraber Kıbrıs Krallığını da rahatsız etti. Zira Kıbrıs Adasının güvenliği, Anadolu, Mısır ve Suriye ilişkileri ile yakından ilgiliydi. Ermeniler, Kralları IV. Konstantin (1344–1363) zamanında

40 Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", s. 41.

Türkmenlere karşı yardım için başvurdukları Avrupa Krallıklarından olumlu netice alamayınca Kıbrıs Krallığına müracaat ettiler. Bu sırada Kıbrıs tahtında oturan ve cesareti sebebiyle “Son Haçlı Şövalyesi” olarak adlandırılan oğlu I. Pierre de Lusignan (1359–1369) Yakın Doğu’daki kutsal toprakları ele geçirmek amacıyla özellikle Memlûk Devleti’ni baş düşman olarak görmekteydi. Kudüs’ü Müslümanlardan almak amacı ile ‘Kılıç Şövalyeleri’ adıyla bir tarikat kurdu. Böylece kendisine taraftar kazanmaya çalıştı. Pierre öncelikle Güney Anadolu sahillerindeki Türkmenler üzerine sefer düzenlemeye karar verdi. Zira Memlûk Emirleri ile Karamanlılar başta olmak üzere Memlûkler ile işbirliği yapan bölgedeki diğer Türkmenler, Ermeni Krallığı’nın elindeki Tarsus, Ayas, Adana ile sahil şehirlerini ele geçirmişlerdi. Sadece krallığın merkezi olan Sis ile çok kuvvetli burçları olan Geben ve Kız Kalesi henüz Türkmenlerin ve Memlûk emirlerinin eline geçmemişti.⁴¹

Nihayet Türkmen Beylerinin en güçlüsü olan Karamanlılar, Kız Kalesi’ne karşı taarruza geçerek kaleyi şiddetle kuşattılar. Buna rağmen netice alamadılar. Bu kuşatma üzerine Ermeniler elçi göndererek Pierre’den yardım istediler (1359). Esasen Anadolu sahilinde bir limana ve Kıbrıs’ı Konya, Sivas ve Erzurum’a bağlayacak bir şehre ihtiyacı olan Pierre, daha önce söylendiği gibi Kıbrıs Adası’nın güvenliğini de düşünerek Ermenilerin bu teklifini kabul etti.⁴² Ocak 1361’de, Robert de Lusignan’ı Kız Kalesi’ne yardıma gönderdi. Ayrıca Kıbrıs Kralı, Kız Kalesi’ni satın aldığı ilan etti.⁴³ Kıbrıs’tan gelen bu yardım sonucu sahil beyleri arasında yakınlaşma başladı. Güçlü bir bey olan Karamanlı Alâeddin Ali Bey (1354–1361),⁴⁴ Pierre’in müdahalesine karşı koyarak sahil beyliklerini bir araya getirmeyi başardı. Manavgat ve Antalya Beyleri ile ittifak kuran Ali Bey, Alâiye Beyi’nin de yardımını sağlayarak Kıbrıs’ı kuşatmaya kalktıysa da bir netice alamadı.⁴⁵ Bu sırada I. Pierre yardım istemek üzere Avrupa’ya gitti. Antalya hâkimi Mübarizüddin Mehmed Bey I. Pierre’in Avrupa’ya gitmesinden faydalanarak Kıbrıs sahillerine bir taarruz düzenledi. Başta Alâiye Beyi olmak üzere diğer sahil beylerinin de katkıları ile toplanan 12 kalyonluk deniz kuvvetinin başında Kıbrıs’ın kuzeybatısındaki Pentaglia (Gemi Konağı)’ya çıkarma yapan Mehmed Bey, Reis Karpas ve Girne havalisine girerek birçok şehri yağmaladı, çok sayıda esir ve ganimet alarak geri döndü. Kıbrıs Kralının Vekili Francis Spinola bu Türk

41 George Hill, *A History of Cyprus*, c. II, Cambridge 1948, s. 304, 308, 320; “Burası (Geben) İçel iline bağlı Limonlu köyü civarında bir yer olmalıdır.” Bkz., Şihabeddin Tekindağ, “Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. VI, S.9, 1954, s. 162-163; Sait Kofoglu, *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara 2006, s. 234-235; Çetin, “Memlûklerin Kıbrıs ile ilişkileri”, s. 329.

42 Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 613.

43 Altan, “Kıbrıs Haçlı Krallığı 1191-1489”, s. 699.

44 Aynı’dan naklen, İbrahim Hakkı Konyalı, *Karaman Tarihi*, İstanbul 1967, s. 19.

45 Tekindağ, “Karamanlılar’ın Gorigos Seferi (1367)”, s. 164.

filosunu takip edince, gerçekleşen deniz savaşında Spinola boğularak öldü. Bununla beraber Mehmed Bey Kıbrıs donanmasının üstünlüğü nedeniyle Suriye'nin Trablus (Tripoli) limanına sığındı.⁴⁶ Şehrin Memlûk Nâibi, Türk filosunu teslim etmeye yanaşmayınca, Kıbrıs donanması Anadolu sahillerine yöneldi ve 8 kadırgadan oluşan bir filo ile Anamur Kalesini ele geçirdi. Çok sayıda Türk'ü esir alan Kıbrıslılar diğer sahil şehirlerine karşı giriştikleri saldırılarda ise başarılı olamadılar. Mübarizüddin Mehmed Beyin Kıbrıs hareketi esnasında Memlûkler bir donanma hazırlayıp destek verme düşüncesinde olmuşlarsa da bir netice çıkmamıştır.⁴⁷

Memlûk Devleti ve Anadolu Beylikleri bu mücadele içindeyken 1365 yılının Ekim ayında Kıbrıs'ta konuşlanan Haçlılar ile Avrupa'dan asker ve savaş malzemesi yardımı ile Kıbrıs'a dönmüş olan Kıbrıs Kralı I.Pierre 70 adet tam teçhizatlı savaş gemisi hazırladı. Gizlilik içinde yürütülen baskın çalışmalarından Memlûkler haberdar oldular. İskenderiye surları yükseltildi. İskenderiye idarecisi Emir Zeyneddin Halid, durumu Atabekü'l-Âsakir Yelboğa en-Nâsırî'ye bildirdi. Ancak Yelboğa, Kıbrıslıları küçük görerek baskına ihtimal vermedi. Onun bu ihmali Memlûklere pahalıya patladı. Nitekim Rodos'tan hareket eden Haçlı ordusu İskenderiye'ye ulaştı. Onlara karşı önce İskenderiye idarecisi direnmeye çalıştıysa da etkili olmadı. Arkasından Atabekü'l-Âsakir Yelboğa en-Nâsırî pek çok emiri Kahire'den yola çıkardı. Bununla beraber bu kuvvetler İskenderiye'ye ulaştıklarında Frankların dönmüş olduğunu ve arkalarında bıraktıkları zararı gördüler.⁴⁸ Kıbrıslılar burada dört bin kişiyi öldürdükleri gibi şehri yağma ve tahrip etmişler, hatta Venedik ve Cenevizlilerin hanlarını dahi yağmalamışlardı. Gerçekten bu baskın, Mısır'a düzenlenen üçüncü ve son Haçlı Seferi olup aynı zamanda en büyük ve en tahripkâr olanıdır.⁴⁹ Buna tepki olarak Memlûk Sultanı el-Eşref Şaban (1363-1376) ise, Hıristiyan tüccarların mallarına el koydurduğu gibi, Suriye ve Mısır topraklarında Avrupalı tüccarlarla ticareti yasakladı. Bunun üzerine İtalyan Cumhuriyetleri, başta Venedik olmak üzere Sultan Şaban ile görüşerek bu yasağın kalkmasını sağlarken, Kıbrıs Kralı Pierre'e karşı tavır koydular. Buna rağmen Pierre, yarıda kesilen Mısır Seferi sonrasında İtalyan tüccarların ve Kıbrıs soylularının muhalefetine aldırış etmeden Mayıs 1366'da Suriye sahilindeki Trablus şehrine ve Alâiye'ye saldırı emri verdi. 130 parçalık donanması ile bizzat Suriye sahillerine saldıran Pierre, Memlûklerin sıkı savunması sonucu ağır kayıplar vererek geri çekilirken, John de Moultry idaresindeki 22 kadırgalık filo da Alâiye önünde başarısızlığa uğradı. Kıbrıslılar, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in takviyesini alan Alâiye Bey'ini

46 Seton Lloyd - D. Rice Storm, *Alanya*, (çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara 1964, s. 7; Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, S.110, 1964, s. 223-226.

47 Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", s. 167-168.

48 İbn Dokmak, *El-Cevher*, s. 411-412; İbn İyas, *Bedâi*, c. I, s. 184.

49 Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile ilişkileri", s. 330-331.

yenemeyince, limanı tahrip ederek sahil boyunca Manavgat'a gittiler ve burada sahil beyleri tarafından toplanan Türk gemilerini yaktılar.⁵⁰

Pierre idaresindeki Haçlı kuvvetlerinin önce İskenderiye'ye daha sonra ise Suriye sahilleri ve Alâiye'ye saldırması üzerine Sultan Şaban ve Emir Yelboğa en-Nâsîri büyük bir donanma hazırlığına başladılar. Zira o sıralarda devletin bir donanması yoktu. Sekiz aylık çalışmanın sonunda 100 parçalık bir donanma hazırlandı. Sultanın nezaret ettiği tatbikatlar icra edildi. Sözkonusu çalışmalar Haçlıları rahatsız etmiştir. Nitekim Memlûkler Kıbrıs'a bir sefer düzenlediler ancak bir netice alınmadı. Memlûkler, bu Haçlı baskınından sonra İskenderiye'nin idaresini nâibliğe yükselttiler. Kıbrıslılar ise kesilen ticari ilişkileri yeniden başlatmak ve Kudüs'te ibadete kapatılan Kıyamet (Kamame) Kilisesinin yeniden ibadete açılması için aynı yıl elçiler gönderdiler. Ancak Sultan Şaban gelen teklifleri reddetti.⁵¹

Haçlıların Memlûkler karşısında I. Pierre ile başlayan psikolojik üstünlüğü, sonrasında da devam etmiştir. 1366 yılında düzenlenen Trablus ve Alâiye saldırıları, 1368'de yine İskenderiye baskını, 1380 yılında Suriye sahillerine yapılan tahrip, 1401 ve 1403'te görülen Trablus kuşatmaları ile Ayas, Beyrut ve Sayda saldırıları bu minval üzeredir. 1369 yılında I. Pierre'in rakipleri tarafından ortadan kaldırılması üzerine Memlûkler ile Kıbrıslılar arasında bir barış antlaşması imzalanca da korsan saldırıları kesintisiz devam etmiştir.⁵²

3. Memlûklerle Türk Beyliklerinin İş Birliği: Korykos Kuşatması (1367)

İskenderiye baskınından sonra Memlûk Sultanı Şaban Haçlılar karşısında bir dizi çalışmalar yapmıştı. Öte yandan Emir Yelboğa cihat fikrini Müslümanlar arasında yaymaya çalıştı.⁵³ Bu amaçla Memlûkler, başlattıkları seferberliğe Anadolu Beylerini teşvik etmek üzere, başta Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey olmak üzere, Alâiye Bey'i Hüsameddin Mahmud Bey'e, Eğirdir'de hüküm süren Hamidoğlu Hüsameddin İlyas Bey'e, Antalya'nın düşmesi üzerine Korkuteli'ne çekilen Mübarizüddin Mehmed Bey'e, Aydınolu İsa Bey'e, Menteşeolu Emir Musa Bey'e, Finike'de hüküm süren Menteşeolu Emir Zervan Bey'e, Saruhanolu Muzaferüddin İshak Bey'e ittifak çağ-

50 Aziz S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York, 1965, s. 345-369; Wittek, *Menteşe Beyliği*, 72; Hill, *A History of Cyprus*, c. II, 330-339; İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alaiyye) Tarihi*, İstanbul 1946, s. 89; Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", s. 168; Mükrimin Halil Yananç, "Alaiye", *İslam Ansiklopedisi*, c. I, Eskişehir 1997, s. 288; Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 331-332, 334-335.

51 Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", s. 49; Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 333-334.

52 Ali Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, S.237, 1999, s. 422; Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 334-335.

53 Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 18.

rısında bulunan mektuplar gönderdiler (Haziran-Temmuz 1366).⁵⁴ Beyler, gelen ittifak teklifine olumlu cevap verdiler. Beylere yazılan mektuplarda; Hıristiyanlara karşı el birliği ile hareket etmek gerektiği söylenmekte,⁵⁵ bunun için Kıbrıs ve Rodoslular ile bütün ticari ilişkilerin kesilmesi, onların tüccarları vasıtasıyla hiçbir erzak satışına izin vermemeleri, mümkün olduğu kadar çok sayıda kalyon ve güçlü gemiler tedarik ederek karşı hücumu hazırlanmaları istenilmektedir. Buna karşılık sultanın bütün masrafları üzerine alacağı hatta onlara kazanç sağlamak için kendi limanlarının ticaretinden yararlanmalarına imkân tanınacağı bildirilmektedir.⁵⁶

Memlûklerin, Hıristiyanlara karşı harekete geçilmesi teşviki ile başlayan ittifak görüşmelerinden kısa süre sonra, 1367 senesi Şubat ayında Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey kendisine katılan Anadolu Beyleri ile birlikte Kıbrıslıların himayesindeki Kız Kalesi üzerine yürümeyi düşündü. Alâeddin Ali Bey ile birlikte hareket etmeyi kabul eden Aydınoğlu, Hamidoğlu, Menteşeoğlu ve Eşrefoğlu Beyleri askerleri ile Karaman Türkmenlerinin Moğol Beylerinden Eminüddevlle, Melik Nâsır birlikte Konya'ya geldiler. Germiyanoglunun gönderdiği kuvvetler ile beraber Konya'da on bin kişilik bir ordu toplandı.⁵⁷

Memlûk Devleti, Anadolu Türkmen Beyliklerine gönderdiği mektuplarda onları cihada teşvik etmiş ancak belli bir hedef göstermemiştir. Karamanoğullarının öncülüğünde yapılan Kız Kalesi kuşatması, halifeden gelen cihad çağrısına verilen cevap, yani Memlûk Devleti'ne Kıbrıslılar karşısında yardım etme hamlesidir.

Memlûk Devleti ile Anadolu Beylikleri arasında kurulan bu ittifak iki tarafın denizler üzerinde kurabildiği tek ittifaktır. Bu ittifakı ortaya çıkaran sebep ise Kıbrıs Kralı I. Pierre'in Doğu Akdeniz'deki anlatılagelen tutumlarıdır.

Kız Kalesi Kuşatması Hüsameddin İlyas Bey ve diğer beylerin idaresindeki kuvvetlerin Kız Kalesine saldırmasıyla başladı. Savaşın en şiddetli anında Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey kuvvetleriyle birlikte mücadeleye katıldı.⁵⁸ Alaeddin Ali Bey, Kız Kalesi etrafına mancınıklar yerleştirerek otuz gün boyunca atılan kaya parçaları ile iç kaledeki evlere hasar verdi. Bunun üzerine oranın savunması için kalede bulunan Robert de Lusignan, tehlikeyi bir mektup ile Kıbrıs Kralı I. Pierre'e bildirdi.⁵⁹ Kıbrıs Kralı Pierre mektubu alınca hemen harekete geçmek istedi. Ancak Karamanlıları bu

54 Kalkaşandı, *Subh el-Aşâ*, c. V, 347; c. VI, s. 16, 18.

55 Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venedik 1983, s. 69-70.

56 Hill, *A History of Cyprus*, c. II, 339-343; Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 72-73.

57 Şikâri, *Karamannâme*, yay. Mehmet Sözen - Necdet Sakaoğlu, İstanbul, 2005, 177-178; Hill, *A History of Cyprus*, c. II, 348; Tekindağ "Karamanlıların Gorigos Seferi", s. 168.

58 Şikâri, *Karamannâme*, s. 179.

59 Şikâri, *Karamannâme*, 179-180; Hill, *A History of Cyprus*, c. II, s. 348; Tekindağ "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", s. 169, Dipnot s. 39, 40, 41, 42.

sefere teşvik eden Memlûklerin, kendilerinin Kıbrıs'tan uzaklaşmasıyla savunmasız kalacak olan adaya arkadan saldıracakları endişesiyle sefere çıkmadı. Böylece Türkler arasında kurulan ittifak faydasını gösterdi. Pierre gelen yardım çağrısına cevap olarak kardeşi Jean de Lusignan'ın emrinde 6 kadirga hazırlattı.⁶⁰ Kız Kalesi'ni kuşatan Karamanlılara karşı açılan bu sefere katılanlar 26 Şubat 1367'de Famagusta Limanı'ndan ayrılarak 28 Şubat'ta Kız Kalesi önüne geldiler. Kıbrıslılara karşı ilk anda başarılı olan Türkmen Beyleri, bu hareketi teşvik eden Memlûk Emiri Yelboğa en-Nâsırî'nin öldürüldüğü (1367), Kahire'de isyan çıktığı haberi ve kuşatmanın uzaması üzerine dağıldılar.⁶¹ Kazanmak üzere oldukları savaştan zafer çıkaramayan Alâeddin Ali Bey ve diğer beyler geri çekilmeye karar verdiler.⁶² Alâeddin Ali Bey I. Pierre'e barış teklif etti.⁶³ Pierre, gelen barış teklifini Memlûk üzerine yapacağı seferlerde serbest kalabilme düşüncesi ile kabul etti.⁶⁴

Neticede Karamanlılar, Selçuklu vârisi sıfatıyla Türkmen Beyliklerini kendi bayrakları altında gazaya çağırarak Kız Kalesi Kuşatması'nda Franklara karşı başarılı olamadılar.⁶⁵ Memlûk Sultanlığı'nın bu kuşatmadaki konumu, daha önce ifade edildiği gibi, destek olmaktan çok teşvik etmek yönündedir. Nitekim Memlûk donanmasının sefere çıkması, Kıbrıs'ı vurması, kuşatmaya katılması gibi olası hamleler söz konusu değildir. Memlûk Devleti'nin sadece iki yıl önce Kıbrıslılardan İskenderiye Baskını'nı yediği düşünülürse bu tip olası hamlelerin tahakkuk etmesinin zorluğu görülür. Üstelik müellif Makrîzî'nin kaydına göre, İskenderiye Baskını'ndan hemen sonra Mısır'a gelen bir Osmanlı elçisi, Kıbrıs kralına karşı sultana yardım etmek üzere deniz gücü hazırlandığını söylemiş, sultan buna teşekkür etmiş, kendileri Mısır'dan hareket etmeden yola çıkmamaları belirtilmiştir. Fakat buna rağmen Mısır'da Kıbrıs'a doğru bir hareket görülmemiştir.⁶⁶ Bununla beraber bu kuşatmayı Memlûklerin teşvik ettiğinin Kıbrıslılar tarafından bilinmesi ve Kız Kalesi Kuşatması sırasında I. Pierre'in yardıma gidememesi ittifakın olumlu bir sonucudur. Bunun yanı sıra Memlûk Emiri Yelboğa en-Nâsırî'nin ölümü üzerine kuşatmanın kaldırılması bu harekâtın arkasındaki Memlûk teşvikinin etkisini ortaya koyar.

60 Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", s. 169.

61 Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 19, Dipnot s. 77; Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa El-Ömerî (Ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 16, S.1, 2007, s. 96.

62 Şikârî, *Karamannâme*, s. 180-181.

63 Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Beylikleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. X, İstanbul 1992, s. 28; Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", s. 164-168.

64 Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", s. 173-174.

65 Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 222; Faruk Sümer, "Karaman-Oğulları (Karamanlılar)", *Encyclopaedia of Islam 2*, IV, 619-625, (çev. M.Akif Erdoğan) *Türk Dünyası Enstitüsü Dergisi*, S. 100, İstanbul 1996, s. 75.

66 Makrîzî, *Sulûk*, c. III/1, s. 121.

III. 15. Yüzyılda Memlûkler ve Doğu Akdeniz

1. Kıbrıs'ın Fethi ve Alâiye Egemenliği

15. yüzyıla gelindiğinde Memlûklerin Timur tazyikinden sonra Sultan Şeyh döneminde, kuzey sınırında bir toparlanma sürecine girdiği görülür. Bunun yanı sıra devlet Sultan Barsbay ve Sultan Çakmak dönemlerinde Doğu Akdeniz'de de etkin bir politika izlemeye başlamıştır. Bu yüzyılda gerçekleşen ilk önemli faaliyet, Kıbrıs Adası'nın fethi olmuştur. Memlûk Devleti Sultanı Barsbay Kıbrıs Adasına 1424, 1425 ve 1426 yıllarında olmak üzere üç sefer yapmış ve adayı fethetmiştir. Kıbrıs'ın fethinin sebepleri, Kıbrıslıların denizlerde bozgunculuk yaparak Anadolu'dan Dimyat ve İskenderiye'ye gelen gemilerin yolunu kesmeleri ve sultanın bu yöndeki uyarılarını dikkate almamaları, Kıbrıs'ın bir Haçlı merkezi olması ve bu yönüyle başta Mısır olmak üzere Doğu Akdeniz'i tehdit etmesi ve Anadolu sahillerindeki bazı beyliklerin Kıbrıslılara karşı Memlûklerden yardım istemesidir. Barsbay aynı zamanda bir fetih heyecanı uyandırarak ülke içi birliği sağlamayı da düşünüyordu.⁶⁷ 1426 Temmuz'unda donanmasını Kıbrıs üzerine sevk eden Barsbay, Frank, Katillon, Rodoslu ve para karşılığında tutulan Türkmenlerden oluşan Kıbrıs ordusunu ve Kıbrıs Kralı Janus'u (1398–1432) mağlup etti.⁶⁸ Kral esir edildi. Memlûk askerleri Limasol Limanına girdiler, 4 Temmuz 1426. Pek çok Frank'ı ve Karamanlı Türkmeni öldürdüler, esir aldılar, adayı tahrip ettiler.⁶⁹ Kıbrıs Memlûk Devleti'ne bağlandı. Nitekim Aralık 1437'de Kıbrıs'tan cizye geldi.⁷⁰ Memlûkler yıkılışlarına kadar Kıbrıs'tan vergi aldılar. Ancak bu durum Kıbrıs Krallığı'nın Anadolu sahillerine saldırmasına engel olmadı.⁷¹ Kıbrıs kuşatmaları sırasında Kral Janus, başvurmasına rağmen Avrupa'dan destek bulamamıştır. Avrupalıların Osmanlılar ile mücadele içinde olmasının yanı sıra Venedik'in tarafsızlığını ilan etmesi bu durumun sebebidir. Gerçekten Venedik 14. asrın ikinci yarısından itibaren Memlûklerin ticari ortağı ve müttefiki haline gelecektir.⁷²

67 Bedreddin Mahmud el-Ayni, *İkd'ul-Cumân fi Tarih Ehli'z-Zaman*, yay. Abderrâzık et-Tantâvi el-Karmût, Kahire 1985, s. 262; Kazım Yaşar Köpraman, "Mısır Memlûkleri (1250–1517)", *Dođustan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VI, İstanbul 1992, s. 517-519; Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 327-328; 335.

68 Ayni, *İkd'ul-Cumân*, s. 281.

69 Makrizi, *Sulûk*, c. IV /II, 721; İbn Hacer el-Askalanî, *İnbâi'l-Gumr Bi-Ebnâi'l-Umr*, c. VIII, yay. Abdulvehhab el-Buhari, Beyrut, 1986, 97-108; Cemaâleddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf bin Tagriberdi, *En-Nucûm ez-Zâhire fi Mulûk Mısır ve'l-Kâhire*, c. XIV, 16 cilt, yay. Dâru'l-Kütübü'l-Misriyye, Kahire 1929-1956, s. 293-294; Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 225.

70 Ali b. Davud b. El-Hatib el-Cevheri es-Sayrafi, *Nuzhet en-Nüfûs ve'l-Ebdân fi Tenvârih el-Zaman*, c. II, 4 cilt, yay. Hasan Habeşi, Kahire 1970-1973, 1994, s. 129.

71 Eşref Buharalı, "Kıbrıs'ta İlk Türkler veya Kıbrıs'ın Memlûk Hâkimiyetine Girişi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.95, İstanbul 1995, s. 82-120; Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", 26; Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı 1191-1489", s. 699.

72 Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 26; Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 328.

Kıbrıs'ın fethi ile Memlûkler Doğu Akdeniz'de güvenliği sağlarken bu bölgede büyük bir nüfuz kazandılar. Bu fethin bir başka getirisi de Memlûkerin Alâiye'deki hâkimiyetini sürdürmesi ve daha sonra da oraya sahip olması oldu. Doğu Akdeniz sahillerinde önemli bir liman şehri olan Alâiye, Memlûkler, Karamanlılar, Kıbrıs Krallığı olmak üzere üç siyasi teşekkül ile Osmanlı Devleti'nin de etki alanındaydı. Memlûk Sultanları Güney Anadolu sahillerindeki bu yerleşim yerine sahip olmaya çok önem verdiler. Bu durumu Doğu Akdeniz'de ve denizlerde güçlü kalabilme düşüncesinin bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Alâiye 1293 yılında Karaman Beyliği'ne bağlanmıştı. Bununla beraber Karaman asıllı Alâiye Beyleri Memlûk hâkimiyetinde idiler. Alâiye Beyleri adına gümüş sikkeler vardır.⁷³ Bu meyanda bilinen ilk para Şemseddin Mehmed Bey'in oğlu Savcı Bey'e aittir. Memlûk Sultanları adına basılan ilk para, Sultan en-Nâsır Muhammed adına basılmıştı. Daha sonra Savcı Bey tarafından Sultan Barsbay adına para basıldı. 1423 yılında ölen Savcı Bey'den sonra oğlu Emir-i Âzam Karaman, Alâiye Bey'i oldu. Bu da babası gibi Memlûk himayesinde olarak Sultan Barsbay adına gümüş para bastırdı. Böylece Alâiye'deki Memlûk hâkimiyeti devam etti.

Sultan Barsbay çok geçmeden Alâiye'yi satın alacaktır. Zira Osmanlılar Alâiye'den önce Antalya'ya sahip olmuşlardı. Bu suretle Osmanlı tehlikesi şehirde hissedilir olmuştu. Bunun yanı sıra Sultan Barsbay'ın Kıbrıs Adasını fethetmesi, Alâiye Beyi Karaman'ı daha da Memlûk Devleti'ne yaklaştırdı. Nitekim Karaman Bey Alâiye'yi iki kale ile beraber sembolik bir rakama, beş bin dinar karşılığında Memlûklere sattı (Aralık 1427). Bu rakam sembolikti; zira yine Sultan Barsbay döneminde isyancı emir Canibeg'in ele geçirilmesi için Barsbay beş bin dinar ödeme yaptı. Ayrıca Karamanoğlu İbrahim Bey, Kayseri için Sultan Barsbay'a yıllık on bin dinar vergi vaat etti. Muhtemelen bu satış, onun tercihi olmaktan çok Sultan Barsbay'ın telkiniydi. Alâiye'yi teslim almak için Onlar Emiri Akboğa en-Nâsırî et-Türkmânî, yine Onlar Emirlerinden Kuzbay ve Sultan Barsbay'ın memlûklerinden bir topluluk kaleye gittiler.⁷⁴ Oraya bir nâib atandı. Denizden asker gönderildi.⁷⁵ Böylece Alâiye, Memlûk hâkimiyetinde olarak Karamanoğullarının elinde kalmaya devam etti. Bununla beraber Karaman Bey, Alâiye'yi Mısır'a sattığı için, eski hâimleri Karamanlılar tarafından devamlı olarak baskı altında tutuldu.⁷⁶

Barsbay on altı yıllık sultanlığı süresince Suriye'nin kuzeyinde Anadolu'da yer alan sınır beyliklerine müdahale etti ve bu bölgede zaman zaman sarsılsa da kendi

73 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1988, s. 92.

74 Aynı, *İkd'ul-Cumân*, s. 330.

75 Makrizî, *Sulûk*, c. IV /II, 752; Kazım Yaşar Koprıman, "İkdu'l-Cumân'da Karaman-oğulları'na Dâir Kayıtlar", *Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman Makaleler*, (haz. E. Semih Yalçın), Ankara 2005, s. 78.

76 Erdoğan Merçil, "Alâiye Beyliği", *DİA*, c. 2, İstanbul s. 1989, 332-333; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 92; Konyalı, *Alanya*, s. 92.

çıkardıklarını güvence altına almasını bildi.⁷⁷ Böylece Sultan Şeyh'in Timur'dan sonra Anadolu'da tesis ettiği otoriteyi devam ettirdi.⁷⁸ Ne var ki Sultan Barsbay'ın Anadolu için harcadığı bu mesainin kendisini bazı başarılarından mahrum ettiğini söyleyebiliriz. O, sultanlığa geçişinden sadece iki yıl sonra Kıbrıs Adası'na sefer düzenlemiş ve fethetmişti. Bu durum, onun tahta oturmasıyla beraber fetih planları yaptığının göstergesidir. Alâiye'nin de ele geçirilmesini esasen bu fethin devamı olarak değerlendirmek gerekir. Şayet onun döneminde Anadolu'da sükûnet olsaydı, Sultan Barsbay muhtemelen Doğu Akdeniz'de daha etkin olacak, belki de kendisine halef olan Sultan Çakmak'ın Rodos üzerine gerçekleştirdiği seferleri kendi döneminde gerçekleştirecekti. Görüldüğü üzere Memlûk sultanlarının; merkezî iç isyanlar ve Suriye olaylarının yanı sıra Moğol, Ermeni, Anadolu Beylikleri, Timur ve zamanla Osmanlı gibi dış güçlerle olan meşguliyetleri onların denizlerde daha aktif bir politika izlemelerine engel olmuştur.

Daha önce zikredildiği gibi, Kıbrıs'ın fethinin bir semeresi olarak Alâiye, Memlûk Devleti tarafından sembolik bir rakama satın alınmıştı. Alâiye Beyi olarak gördüğümüz Savcı Bey, Sultan Barsbay adına gümüş sikke kestirdi. Onun oğlu Karaman Bey de gümüş sikke bastırdı. Sikkenin üstündeki es-Sultânî ibâresi döneminin Memlûk Sultanı Çakmak'a bağlı olduğunu göstermektedir.⁷⁹

1426 yılından itibaren Memlûklere bağlı olan Kıbrıs Adası'na gerçekleştirilen son Memlûk müdahalesi 1460 yılında vuku buldu. Adaya 300 memlûk gönderildi. Bu müdahalenin sebebi, adada yaşanan taht kavgası idi. 1488 yılından sonra Kıbrıs'ı ele geçiren Venedikliler, eskiden beri ödenen haracı Memlûk Sultanı Kayıtbay'a (1468–1496) ödemeye devam ettiler.⁸⁰

2. Rodos Seferleri ve Doğu Akdeniz Egemenliği'nin Devam Etmesi

Memlûklerin Kıbrıs'ın fethinden sonra Doğu Akdeniz'de etkinlik gösterdiği hadiselerden biri de Rodos Seferleridir. Sultan Çakmak bu seferleri ile meşhurdur. Onun düzenlediği ilk Rodos Seferi'nde (7 Ağustos 1440), Emir Tagrıbermiş ez-Zerdkâş önderliğinde harekete geçen Memlûk donanması Rodos'a ulaşmadan önce devlete bağlı olan iki yere uğradı ve lojistik destek aldı. Bunlardan biri Kıbrıs diğeri Alâiye idi. Memlûk donanması Alâiye Beyliği'nden yardım olarak iki kadirge tedarik etti.⁸¹

77 Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2006, s. 233; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 186,191.

78 Enver Zeklâme, *El-Memâlik fi Mısır*, Kahire, Basım yılı yok, s. 75.

79 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 92.

80 Çetin, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", s. 328-330.

81 Makrizî, *Sulûk*, c. IV/II, s. 1210; Aynî, *İkd'ul-Cumân*, s. 558-559; Kanat, "Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos Seferleri 1440-1443-1444", s. 400.

Ancak bu seferden herhangi bir netice alınamadı.⁸² Aynı yılın 9 Nisan'ında Osmanlı Padişahı II. Murad'ın elçisi Kahire'ye gelmiş ve beş bin dinar tutarında hediye getirmişti. Makrîzî ve Aynî bu elçinin geliş sebebini belirtmemektedir.⁸³ Bununla beraber seferden hemen önce gelen Osmanlı elçisinin Sultan Çakmak'ı Rodos Seferi'ne teşvik ettiği düşünülebilir. Zira Osmanlı Devleti de Rodoslulardan muzdaripti. Bu meyanda Sultan Çakmak bir ay sonra, Osmanlı elçilik heyetine cevap mahiyetinde Emir Şehabeddin Ahmed'i gönderdi (Mayıs 1440).⁸⁴

Alâiye Beyliği'nde Lütfi Bey, kardeşi Karaman Bey'i öldürerek başa geçti. Bu cinayetin işlenmesinde, vaktiyle Memlûklerle işbirliği içinde olup bu sıralarda Memlûk himayesinden çıkmak isteyen Karamanoğlu İbrahim Bey'in teşviki vardı. Ne var ki Lütfi Bey kısa süre sonra Karamanoğulları etkisinden çıkarak Memlûk himayesine girdi. Sultan Çakmak'ın emriyle Kıbrıs üzerine bir saldırı yapmak için hazırlandı. Ancak Memlûk donanmasının Rodos'ta başarılı olamaması üzerine bundan vazgeçti (1444). Alâiye Bey'i Lütfi'nin Karamanoğulları etkisinden çıkmak istemesinin bir göstergesi, aşağıdaki satırlarda sözü edilecek olan Kıbrıs Kralı ile yaptığı anlaşmadır. Böylece Karamanlılara karşı Kıbrıs Kralı'ndan yardım bile gördü. Bununla da yetinmeyen Lütfi Bey Osmanlı Devleti'ne yanaştı.⁸⁵

Alâiye Bey'i Lütfi Bey'le Kıbrıs Krallığı arasındaki söz konusu anlaşma 1450 yılında imzalandı. Bu anlaşmada Sultan Çakmak'ın teşviki olmalıdır. Zira anlaşmayı imzalayan her iki taraf da o sıralarda Memlûk Devleti'ne bağlıydı. Dört maddeden oluşan anlaşmanın garantörü Rodos Şövalyeleri 'tarikâtı üstad-ı azam'ı idi. Bu anlaşmanın bir maddesine göre, Kıbrıs Krallığı Alâiye Bey'ine yardım edecekti.⁸⁶ Kuşkusuz bu madde Kız Kale'sini almış olan ve sahildeki etki alanını genişletmek isteyen Karamanoğlu İbrahim Bey'e karşıydı. Kıbrıs'la Alâiye arasında gerçekleşen anlaşmada, garantörün Rodos Şövalyeleri olması, bu anlaşmanın Sultan Çakmak'ın teşviki ve müdahalesi ile gerçekleştiğini ortaya koyar. Zira bu tarihlerde söz konusu üç teşekkül üzerinde Sultan Çakmak'ın nüfuzu vardı. Bunun yanı sıra Alâiye Bey'i, Karamanoğulları'nın tazyiki ve muhtemel Osmanlı tehdidi altındaydı. Bu sebeple Lütfi Bey'in, sadece Kıbrıslılar ve Rodoslulara güvenerek Memlûk Devleti'nden habersiz bir şekilde bu anlaşmayı yapması mümkün değildir. Böylece Sultan Çakmak, Memlûk Devleti'nin, üzerlerinde nüfuz sahibi olduğu Kıbrıs, Rodos ve Alâiye'yi bir

82 Aynî, *İkd'ul-Cumân*, s. 559; Kopruman, "İkdu'l-Cumân'da Karaman-oğulları'na Dâir Kayıtlar", s. 79; Yinanç, "Alâiye", s. 288; Ağır, *Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438-1453)*, s. 109.

83 Makrîzî, *Sulûk*, c. IV/II, s. 1189; Aynî, *İkd'ul-Cumân*, s. 552.

84 Sayrafî, *Nuzhet*, c. IV, s. 179. Sayrafî elçinin gidiş sebebini vermez.

85 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 93.

86 Lloyd-Storm, *Alanya*, s. 7.

araya getirerek Sultan Barsbay'ın Kıbrıs'ı fethi ile başlayan ve kendisinin Rodos Seferleri ile devam eden Doğu Akdeniz etkinliğini bu kez diplomasi yoluyla devam ettirdi.

Anlaşma sayesinde Alâiye ticaret hacmini geliştirdi. Mısır ve Avrupa ticaretinin yanında Kıbrıs ile de ticaret yaparak zengin bir liman şehri haline geldi.⁸⁷ Ancak bu süreç kısa süreliğine kesintiye uğradı. Alâiye Bey'i Lütfi, kendi halkına Kıbrıs Kralı'nın kötü davrandığını ileri sürdü. Kıbrıs'a karşı saldırıya hazırlandı (1453). Bunun üzerine Kıbrıs Kralı, Rodos'tan ve bağlı bulunduğu Memlûk Devleti'nden yardım istedi. Rodos'un yardımı üzerine Alâiye Bey'i saldırıdan vazgeçti.⁸⁸ Onun fikir değiştirmesinde yine Sultan Çakmak'ın telkinde bulunması hesaptan uzak değildir.

Karamanoğlu İbrahim Bey, Akdeniz'de Memlûkler ve onların himayesini tanımış olan Kıbrıs, Alâiye ve Rodos olmak üzere oluşan dörtlü birlikteliğin karşısında, Osmanlı yayılmasını da hesaba katarak Şubat 1453'te Venediklilere bir ahidnâme verdi. Ahidnâmede yer alan hükümler tek taraflı olup sadece Venedikliler için geçerliydi. Böyle bir antlaşmayı kabul eden İbrahim Bey, ticari beklentilerinin yanında siyasi hedeflerine uygun olarak hareket etmişti.⁸⁹ Siyaseten amacı, yalnız kalmamaktı. Esasen Karamanoğlu İbrahim Bey'in bu tavrı, Memlûklerin Doğu Akdeniz'de tesis etmiş oldukları nüfuzlarının bir sonucu idi.

Sultan Çakmak devri ve sonrasında Memlûk Devleti'ne olan bağlılığını devam ettiren Alâiye Beyi Lütfi Bey, Anadolu'da üzerine doğru olan taziykle baş edemiyordu. Zira bir taraftan Karamanoğulları onu tehdit ediyor diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nin Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları örneklerinde görüldüğü gibi, Anadolu'daki etkinliği her yakada hissediliyordu. Bunların yanı sıra Memlûklerde, Sultan Barsbay'la başlayan ve Sultan Çakmak'la devam ettirilen Doğu Akdeniz politikası, Sultan Aynal ve Hoşkadem dönemlerinde sürdürülemedi. Zira Sultan Aynal'ın sekiz yıllık saltanatında ülke içinde memlûkler yedi kere isyan etmişlerdi. Sultan Hoşkadem de Dimaşk Nâibi Cânımbeg isyanı ve Dulkadirilerle uğraşmak zorunda kaldı. Oysaki Sultan Barsbay ve Sultan Çakmak bir cihad fikri uyandırarak memlûklerin kendi aralarında rekabetle tükettikleri himmetlerini dış olaylara aktarmışlardı. Neticede Sultan Aynal ve Sultan Hoşkadem Alâiye ile ilgilenemedi. Lütfi Bey ise destek bulmak amacıyla kızını Osmanlı vezirlerinden Rum Mehmed Paşa'ya verdi.⁹⁰

Lütfi Bey'den sonra onun yerine yeğeni Kılıç Arslan Alâiye Beyi oldu. Kılıç Arslan Memlûk bağlılığını devam ettirse de çevre güçlerin arasında gidip gelen bir siyaset

87 Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 224-225.

88 Yinanç, "Alâiye", s. 288-289.

89 İsmail Çiftçioğlu, "Siyasi Gelişmeler Ekseninde Karamanlı- Kıbrıs ve Venedik Ticari İlişkileri", S. 32, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2007, s. 153.

90 Lloyd-Storm, *Alanya*, 8; Kopruman, "Memlûkler", s. 518-523.

takip etti. Osmanlılar Alâiye üzerine Rum Mehmed Paşa'yı gönderdi. Bunun üzerine Kılıç Arslan, Mısır'dan yardım istediye de bir sonuç alamadı. Osmanlı Devleti namına Alâiye'yi fethetmek için gelen Rum Mehmed Paşa, önceki Alâiye Beyi Lütfi Bey'in damadı olduğu için Kılıç Arslan'la bir antlaşma yaptı (1471).⁹¹ Arkasından harekete geçen Gedik Ahmed Paşa karşısında Kılıç Arslan Alâiye'yi teslim etti.⁹² Buna göre Kılıç Arslan, dirlik olarak kendisine verilen Gümülcine'de yöneticilik görevine getirildi. Kılıç Arslan Gümülcine'deyken Memlûkler ve Kıbrıslılarla gizlice münasebet kurdu. Onun niyeti buradan kaçarak beyliğini yeniden kurmaktı. Nihayet kaçarak Memlûk Devleti'ne sığındı.⁹³ Buradan bir netice alamayan Kılıç Arslan, Uzun Hasan'ın yanına gitmek için Mısır'dan ayrılmış ise de vefât etti.⁹⁴ Memlûkler Kılıç Arslan'ı destekleyerek Alâiye üzerinde hâkimiyetlerini devam ettirmeyi hesap ettiler, ancak bunu başaramadılar. Alâiye'nin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi, Doğu Akdeniz'de Memlûk nüfuzunu geriletken ve Osmanlı etkinliğini arttıran önemli bir olaydır. Zira Memlûklerin, değişik çevre güçlerin etkisi altında olan Alâiye'ye ilgi duyması, ticari kaygılardan çok Doğu Akdeniz egemenliği yolundaki hedefleri ile ilgilidir.

Sonuç

Netice olarak Memlûklerin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri 15. yüzyıldan öncesi ve sonrası olarak önemli farklılık gösterir. Bu yüzyıla kadar Memlûkleri daha çekinik bir pozisyonda görüyoruz. 15. yüzyılda ise Kıbrıs'ın fethiyle başlayan, Rodos Seferleri ile devam eden bir etkinlik söz konusudur. Bununla beraber bu etkinlik devletin yıkılışına kadar sürmemiştir. Zira 1488 yılında Çukurova dolayısıyla vuku bulan Osmanlı – Memlûk Savaşında Osmanlı Padişahı II. Bayezid karadan yürüyen ordusunu denizden takviye ederken⁹⁵ Memlûklerin böyle bir hamlesinden kaynaklar bahsetmez.

91 Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2007, s. 220; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, c. II, yay. Faik R. Unat - Mehmed A. Köymen, Ankara 1995, s. 793.

92 Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, yay. Ahmet Tezbaşar, Basım yeri yılı yok, s. 132; Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 793,795; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s. 488; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.32-33; Süleyman Fikri Erten, *Antalya Vilayet Tarihi*, İstanbul 1940, s. 95.

93 Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s. 488; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcu't-Tevârih*, c. III, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, s. 106-107; Konyalı, *Alanya*, s. 124.

94 Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 220-221; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 94.

95 İbn İyâs, *Bedâi*, c. II, s. 549; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s. 107-108.

Kaynakça

- Ağır, A. M., *Memlûk Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfeddin Çakmak Dönemi (1438- 1453)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2010.
- Aktan, Ali, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Bellekten*, 1999, c. 63, S.237, s. 411-452.
- Altan, E., "Kıbrıs Haçlı Krallığı 1191-1489". *Türkler*, 2002, c. 6, s. 695-700.
- Arık, O., "Menteşeoğulları", *Tarihte Türk Devletleri*. c. 2, Ankara 1987, s. 503-506.
- Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2007.
- Âşûr, S. A., *ez-Zâhir Baybars*, Kahire 1963.
- Atiya, A.S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York 1965.
- Ayalon, D., "Memluklar ve Deniz Kuvvetleri", (çev. Salih Özbaran), *İÜEFĐ*, c. XXV, 1971, s. 39-50.
- Ayaz, F.Y., "Türk Memlukler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömeri (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16/1, 2007, s. 81-100.
- el-'Aynî, B.M., *İkd'ul-Cumân fî Tarih Ehle'z-Zaman*, (yay. Abderrâzîk et-Tantâvî el-Karmût), Kahire 1985.
- Baybars el-Mansûri ed-Devâdâr, *Zubdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, (yay. D.S. Richards), Berlin 1998.
- Buharalı, E., "Kıbrıs'ta İlk Türkler veya Kıbrıs'ın Memlûk Hakimiyetine Girişi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 95, İstanbul 1995, s. 82-120.
- Çetin, Altan, "Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri", *Adalya*, S. 14, 2011, s. 327-344.
- Çiftçioğlu, İ., "Siyasi Gelişmeler Ekseninde Karamanlı- Kıbrıs ve Venedik Ticari İlişkileri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 32, 2007, s. 142-155.
- Cuveynî, Ata Melik., *Tarih-i Cihan Güşâ*. (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1988.
- Doukas, M., *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, (çev. Bilge Umar), İstanbul 2008.
- Erten, S.F., *Antalya Vilayet Tarihi*. İstanbul 1940.
- Fuess, A., "Rotting, Ships and Razed Harbors: The Naval Policy of the Mamluks", *Mamluk Studies Review Back*, c. 5, 2001, s. 45-71.
- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenu't-Tevârih*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2006.
- Heyd, Wilhelm V., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara 2000.
- Hill, G., *A History of Cyprus*. c. II, Cambridge 1948.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcu't-Tevârih*. c. III, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992.
- Holt, Peter M., *Haçlılar Çağı II. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu*, (çev. Özden Arıkan), İstanbul 1999.
- İbn Batuta, *Tuhfetu'n-Nuzzâr fî Garaibi'l-Emsâr*, c. I, sadeleştiren ve (haz. Mümin Çevik), İstanbul 1983.

- İbn Dokmak, *el-Cevher es-Semîn fi Siyer el-Hulefâ ve'l-Mulûk ve's-Selâtin*, basım yılı-yeri yok.
- İbn Hacer, *Inbâi'l-Gumr bi-Ebnâi'l-Umr*, c. 8, (yay. Abdulvehhab el-Buhari), Beyrut 1986.
- İbn Haldun, *Kitâbu'l-Iber ve Divanu'l Muhtedâ ve'l Haber*, c. V, Beyrut 1992.
- İbn Tagriberdi, *en-Nucûm ez-Zâhire fi Mulûk Misr ve'l-Kâhire*, c. XIV, 16 cilt, (yay. Dâru'l-Kütübî'l-Mısıryye), Kahire 1929-1956.
- İnalcık, H., "The Emergence of The Ottomans", *The Cambridge History of Islam*, c. I, 2008, s. 263-291.
- İnalcık, H., "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Uluslar Arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir 2005, s. 20-41.
- İbn İyas, *Bedâi ez-Zuhûr fi Vakâi ed-Duhûr*, c. I, 3 cilt, (yay. Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire 1960-1963.
- el-Kalkaşandî, Ahmed b. Ali, *Subh el-Aşâ fi Sınâat el-İnşâ*, c. V, 14 cilt, (yay. Muhammed Abdurrasul İbrahim), Kahire 1913-1920.
- Kanat, C., "Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos Seferleri 1440-1443-1444", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 392-406.
- Kanat, C., "Bahri Memlûklar Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnigir 1309-1310", *TİD*, 1998, S. XIII, s. 97-120.
- Kırzioğlu, M. F., "Eretna-Oğulları", *Tarihte Türk Devletleri*, c. II, Ankara 1987, s. 495-502.
- Kofoğlu, S., *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara 2006.
- Konyalı, İ.H., *Karaman Tarihi*, İstanbul 1967.
- Koprman, K.Y., "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. I, İstanbul 1992, s. 433-543.
- Lloyd S.- Storm, D.R., *Alanya*, (çev. Nermin Sinemoglu), Ankara 1964.
- el-Makrizî, Takiyuddin A., *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk*, c. I/2, 4 cilt, yay. Muhammed Mustafa Ziyade - Said Abdulfettah Asûr, Kahire 1938-1956, 1971-1972.
- Merçil, E., "Alâiye Beyliği", *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 332-333.
- Neşri, M., *Kitâb-i Cihan-Nümâ*, c. II, (yay. Faik R. Unat - Mehmed A. Köymen), Ankara, 1995.
- Oruç Beg, *Oruç Beg Tarihi*, (yay. Nihal Atsız), İstanbul 1972.
- Pryor, John H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, (çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), İstanbul 2004.
- Sayrâfi, *Nuzhet en-Nufûs ve'l-Ebdân fi Tevârih ez-Zaman*, c. II, 4 cilt, (yay. Hasan Habesi), Kahire 1970-1973, 1994.
- Spuler, B., *İran Moğolları*, (çev. Cemal Köprülü), Ankara 1987.
- Sümer, F., "Karaman-Oğulları (Karamanlılar)", (çev. M. Akif Erdoğan), *Türk Dünyası Enstitüsü Dergisi*, S. 100, İstanbul 1996, s. 67-81.
- Şikârî, *Karamannâme*, (yay. Mehmet Sözen - Necdet Sakaoglu), İstanbul 2005.
- Tansel, S., *Sultan II. Bâyezî'tin Siyasi Hayatı*, İstanbul 1996.

- Tekindağ, Ş., “Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. VI/9, 1954, s. 161-174.
- Tekindağ, Ş., “Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *İÜEFTD*, 1971, S. XXV, s. 1-38.
- Telci, C., *Ayasulug*. İstanbul 2010.
- Tezel, H., *Anadolu Türkleri'nin Deniz Tarihi*. c. I, İstanbul 1973.
- Togan, Z.V., “Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul, 1931 s. 1-42.
- Turan, O., “Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri”, *Belleten*, c. 18, S. 110, Ankara 1964, s. 223-226.
- Turan, Ş., *Türkiye – İtalya İlişkileri I*, Ankara 2000.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, (haz. Ahmet Tezbaşar), 1974, basım yeri yok.
- Ulker, N., *İzmir Şehri Tarihi*, İzmir 1994.
- Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İ.H., *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1988.
- Varlık, M.C., “Anadolu Beylikleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. X, İstanbul 1992, s. 23-129.
- Yinanç, M. H., *Düsturnâme-i Enveri'ye Medhal*, İstanbul 1929.
- Yinanç, M. H., “Alaiye”, *İslam Ansiklopedisi*, c. I, Eskişehir 1997, s. 288.
- Witteck, P., *Menteşe Beyliği*. (çev. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1944.
- Zachariadou, Elizabeth A., “The Catalans of Athens and the Beginning of Turkish Expansion in the Aegean Sea”, (çev. Serdar Çavuşdere), *AÜDTCTFD*, 2009, s. 235-254.
- Zachariadou, Elizabeth A., *Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Venice 1983.
- Zeklâme, E., *el-Memâlik fi Mısr*, Kahire basım yılı yok.